

BERTHA ZOLTÁN

Ünnep és tisztelgés

A Széphalom Könyvműhely fennállásának negyedszázados, a Magyar Napló folyóirat rendszerváltás után kibontakozott és kiszélesedett folyamának húszéves jubileumát ünnepeljük most – örömmel és tisztelgéssel azok előtt, akik ezeket az alkotóműhelyeket megalapították, fenntartották, és folyamatosan működtetik ma, és fogják remélhetőleg a jövőben is. A Széphalom könyvkiadó és körülötte más szerveződések (Írók Szakszervezete, Írók Alapítványa, Kárpát-medencei középiskolások sárvári irodalmi tábora és a többi) létrehozatala elsősorban Mezey Katalin hősi erőfeszítéseinek és lankadatlan munkálkodásainak köszönhető, a Magyar Napló folyóirat körül kialakult alkotóköri (a lap hivatalosan a Magyar Írószövetség orgánuma) – és további intézményeinek, a Magyar Napló Kiadónak vagy az Írott Szó Alapítványnak – a küldetéseljesítő tevékenysége pedig legfőképpen a főszerkesztő, kiadóigazgató Oláh János szakadatlan, fáradhatatlan küzdelmeinek és eredményeinek. Negyedszázad már egy egész korszak: gondoljunk csak a két világháború közötti időszakra, és csak a magyar irodalomtörténet akkori fénykorára. Időben az sem volt sokkal több két évtizednél, de ami létrejött, az minta és tanítás lehet számunkra mind szellemi, mind gyakorlati intézményszervező értelemben. Mezey Katalin és Oláh János vezérletével olyan szellemi intézmények erősödtek meg napjainkban, amelyek méltán hasonlíthatók hajdani példaképeink sikereihez, s még abban is, ahogyan megtépzott, de újraéledő reményekkel – Németh László szavával: „nemzet-ragasztó” minőségigénnyel – léptek (sőt esküdtek) fel a magyarság (az anyaországi, a kisebbségi, a szórványbeli, az emigráns magyarok) integer, egységes kultúrájának (noha sokszínű, sokágú, policentrikusan többszintű és többszólamú mozaikos egészének, összetettségében is egybetartozó teljességének) a legnemesebb ügyét szolgálni. Amit mára el lehetett érni, az örökre kitörölhetetlen a magyar szellemi élet kultúrhistoriájából és lelki identitás-történetéből. Könyvek, könyvcímek, szerzőnevek százai vagy ezrei sorakoznak immár előttünk e két nagy alkotói csoportosulás vagy összeszövetkezés fémjelzőiként, egész életművek meghatározó részei

kötődnek ezekhez a megvalósult és a szemünk előtt terebélyesedve folyton-folyvást tárgyiasuló törekvésekhez. Megbizonyosodásképpen elég végigbongészni azokat a jegyzékeket, amelyek csupán a Magyar Napló folyóirat havonta megjelenő szerzőgárdájának kis életrajzait tartalmazzák, a kiadó aktuális könyvkínálatát, s ugyanígy a Széphalom Könyvműhely kiadványsorozatait, egyes darabjait vagy életműkötetit. Egy rendíthetetlenül növekvő, bővülő, teljesedő szellemi közösség otthonává lett így mindkét – egymással is szoros összeköttetésben álló – műhelycsoport, s az otthonosságot pedig a legtágabb értelemben vett közös vagy rokon eszmények, szándékok, erőfeszítések szférája biztosítja.

S mitől válhat időtállóvá és örökbecsűvé az ilyen gazdag értéképítés? A feladhatatlan sorsvállalás szerinti cselekvő jóakarattól és szolgáló szeretettől. A minden körülmények közötti kitartó eszmehordozástól és állandó áldozatkészségtől. Csakis a magyarság megmaradásának, keresztény-nemzeti önazonosságának, függetlenségének és erkölcsi, lelki, spirituális felemelkedésének szent céljait méltóképpen demonstrálva. Önzetlenül a megtartó közösség javát tudatosítva és előmozdítva. Mások, sokak örömeivel együtt, azokkal osztozva: egyúttal a határoktól független, határokon felüli nemzeti összetartozás élményét és életfakasztó ideáljait is terjesztve. De mindemellett természetesen szükséges nemcsak a morális és művészi minőség szüntelen teremtése, őrzése, vigyázása, hanem az elhivatottság – akármifajta kishitúséget mindenkor legyőző – szilárdsága, mondhatni magának a távlatos történelmi misszióknak az elszánt és akár bajvívó képviselője, s a feladatok kijelölésének és elvégzésének karakteres profilja. Ez tette naggyá a legendás magyar folyóiratokat és könyvkiadókat (a Püski Sándorétól és az Erdélyi Szépművészeti Céhtől mondjuk a Kritériumig), s ma már ilyesféle legendájuk lehet a most ünnepelt kiadói vállalkozásoknak is. Hiszen voltaképpen az kerekedett ki, amiért a kommunista diktatúra alatti évtizedekben a magyar értelmiség és a gondolkodó magyar társadalom szellemi szabadságharca zajlott (az '56-os forradalom leverését követően is, azaz lényegében mindig is leverhetetlenül): nemzeti önértékeink csorbítatlan kifejezhetőségének és felmutathatóságának elérése. Kikövetelni a szellem korlátozhatatlan szabadságát, kifejezni a nemzet lelki- és önismeretét, visszape-relni önrendelkezési jogát és demokratikus önállóságát, önelvűségét és sajátosságát, s vele a magyar

kultúra, művészet, irodalom teljes és megkérdőjelezhetetlen autonómiáját. A szólás- és a véleménynyilvánítás elemi emberi esélyegyenlőségét, s az irodalmi mű alapját, hogy témájának, üzenetének, nyelviségének, formaművészetének, artisztikumának öntörvényűsége hiánytalanul érvényesülhessen. Hogy amikor másképpen vagy máshol nem lehet, legalább az irodalmi műben megnyilatkozhat a szabad gondolat – Nagy László szavaival: a „torkonvágott forradalmak pirosát s gyászát” viselve; már a hatvanas években is, amikor az Utassy József, Kiss Benedek, Rózsa Endre, Kovács István, Péntek Imre, Mezey Katalin, Konczek József, Győri László és a kötet-címadó verset komponáló Oláh János alkotta költői Kilencek kivívták, hogy *Elérhetetlen föld* című korszakjelző antológiájuk (1969-ben) megjelenhessen. Egy példaállító nagy hagyomány tanulságaira alapozva, egy vitathatatlanul autentikus tradíció vonulataiban gyökerezve szökkenhetett szárba azután tehát a rendszerváltozás idején a Mezey Katalin- és az Oláh János-féle merész intézményszervező – igazat álmodó és nagyszerűt alapító – etikai magatartás. Hogy végre szóhoz jusson mindaz az értékminőség, amely elfojtva vagy háttérbe kényszerítetten is végighadkozta a totalitárius önkény időszakait, s egyre szélesebb dimenziókban napjainkban is megszabja irodalmunk talán leginkább sajátos, jellegzetes, paradigmatiszmas irányait.

Mindkét kiadó hézagpótló szerepet is játszik: mai literatúránk kevésbé ismert jeleseinek műveit is publikálja (határokon innenről vagy túlról származva is), elfogulatlanul és tágas horizontokat nyitva, s átfogva. Klasszikus rangú vagy pályakezdő köteteket egyaránt gondoz. Verset, prózát, drámát, esszét, tanulmányt – tehát minden műfajra figyelve. A Magyar Napló Kiadó könyvsorozatai (a klasszikusoktól válogató zsebkönyvtártól az Illyésről, Márairól és másokról szóló tematikus „magazinokon” át az évenként megjelenő vers-, novella-, korábban az esszé-, sőt műfordítás-antológiákig) mind-mind hosszabb távra is tekintenek. Ha például *Az év versei* című nagysikerű gyűjtemények akármelyik, mondjuk tíz évvel ezelőtti darabját vesszük elő: szemernyt sem tűnik porosnak, elavultnak. Frissességét, aktualitását mind egyik megőrizte, sőt, a bőséges merítés és a vonzó visszakereshetőség okán legújabb irodalomtörténeti, kritikai kutatások útmutatói is lehetnek – valamifajta örök jelent reprezentálva és időtlenül igéző panorámát kitarva, s nem veszve a múlt kódéba. De ilyen

igénnyel tornyosulnak az egyre felismerhetőbb külső arculattal jelentkező verses-, elbeszélés- vagy esszé-kötetek is. A látóhatár íve pedig természetesen a folyóiratéhoz hasonló, amelyben úttörő jellegű interjúsorozat (a Nyitott Műhely), élénk világirodalmat figyelő, kilátó rovat, társadalmi-történelmi vagy szociografikus tematikájú írások sokasága egymást támogatja és erősíti.

A Széphalom Könyvműhely huszonöt évének dús termését ugyancsak nehéz lenne számba venni (egész kutatócsoportok munkájára lenne itt már szükség), de *Aranyhal* nevezetű esszésorozata, műfordításköttei (és persze minden műnemű további könyvremekei) s életmű-összegzései – például Jókai Anna munkáinak impozáns közreadása (ő a Magyar Napló szerkesztőbizottsági elnöke is) – kétségtelenül kiemelkedőnek tekinthetők. Csak két jellemző példára hadd utaljunk ebben a mai irodalmunkat érintő vonatkozásban. Még a kezdetek periódusában, a kilencvenes évek dereka táján jelent meg Páskándi Géza parádés abszurd (vagy, ahogy ő definiálta: abszurdoid) drámája, monumentális drámai emberiségkölteménye – „filozófiai végjátéka” –, a Samuel Beckettre utaló és rájátszó *Todogar jaur kvárna – Godot-ra újra várnak* (a *Godot-ra várva* nyelvjátékos címvariációjával). Jelentésmélységeiben és -magasságaiban egyedülálló remeklés ez, a közép-európai groteszk áramlatának különlegessége, de hogy sajnos sem akkor, sem ma nem kapja meg a megérdemelten kitüntetett figyelmet, annak az lehet az oka, hogy az író nemzeti elkötelezettsége, a magyarság számára is a más népekével azonos és feltétlen közösségi, kollektív jogokat követelő világszemlélete megakadályozza, hogy eléggé divatos legyen, bármilyen művészi modernsége, sziporkázó avantgárdizmusa, posztmodernsége és briliáns korszerűsége ellenére. Mert a szerző látván látott: éles különbséget tudott tenni népet-nemzetet óvó, illetve népet-nemzetet pusztító energiák: őshonosak és elidegenítők, hűségesekek és árulók, hazaszeretők és gyarmatosítók között; alávetettek és hatalmaskodók között; védekező identitás és hódító, másokat átnevelni, beolvasztani kívánó akarat között. Erről legutóbb maga a kiadóvezető Mezey Katalin is értekezett a Magyar Művészeti Akadémia Páskándi-émlékkonferenciáján. Mindez az uralkodó kánongyártókat marasztalja el, s ezért fontos az ilyen művek hangsúlyozása is. Mint ahogy – a másik példa már későbből – a „Barbaricum mindenésének”, a nagykunsági Körömdi Lajosnak *Az együttleges*

szellem című esszégyűjteménye is olyan teljesítmény, amely honismereti, magyar és európai, sőt eurázsiai világképünk teljesebb tételéhez járul hozzá lenyűgözően markáns és karakteres szellemtudományi egyetemességgel. Mindez a kiadó kánonkorrekciós, kánonkiigazító vagy kánonbővítő küldetését is jelezheti, valódi tágkeblúségét és hiteles magyarságtudatát. Érvényes ez a Magyar Napló folyóiratra és kiadóra is – s mindnyájukra áll, hogy így a magyar kultúra erőszakosan megszakított folytonosságának helyreállításában (sok évtizedes szakadékok áthidalásában) is kiválóan működnek, és elévülhetetlen érdemekkel jeleskednek. Mert a harmincas években pezsgő (hiszen a különféle irányzatok egymásra élénken figyelő természetét ki nem iktató, vagyis a kölcsönös megbecsüléstől nem vonakodó) magyar kultúra szellemóriásainak rengetegét ugyancsak igyekeztek aztán agresszívan elfeledtetni és elhallgatni a második világháború utáni csaknem fél évszázadban, s hatalmas a restancia, hogy valahogy mindnyájan visszakerülhessenek az őket megillető pozícióba. Értékvédő, leletmentő misszió az is, ahogyan a Széphalom Könyvműhely Várkonyi Nándor és Karácsony Sándor életművét felkutatja, gondolzza és közreadja. Fel-

becsülhetetlen jelentőségű kultúrtörténeti tett mindez – a még kötetben soha meg nem jelent írásaik mostani közzétételével is. S még hány író, tudós, bölcselet vár arra, hogy a (Hanák Tibor kifejezését használva) „elfelejtett reneszánsz” korszakából kikeveredjünk, és valódi napi műveltségünk részévé avathassuk újra mondjuk Halasy-Nagy Józseftől Lükő Gáborig, Böhm Károlytól Pauler Ákosig, Makkai Sándortól Sík Sándorig, Kornis Gyulától Prohászka Ottokárig mindőjüket. Hogy legfőbb értékeink, amelyek elevenen segítenének hozzá nemzeti fennmaradásunkhoz, ne szoruljanak a kánon peremére.

Elhallgattatások és elfeledtetések hosszú érája után, mai egyoldalúságok és méltatlan kirekesztések évadán kívánjuk mindezeknek az egymással mély baráti és szellemi-erkölcsi szövetségben munkálkodó írói társaságoknak és áldásos vállalkozásaiknak a további maradandó sikerét – az áldozatos ember- és nemzet-szeretet jegyében. Köszöntjük hát, akik vezérei és részesei voltak mindennek a szuverén értékteremtő munkának. Isten éltesse őket – s ahogy Illyés Gyula biztatta hajdanán (1979-ben Lakiteleken, a diktatúra sötétjében is gyógyító fényeket gyűjtve) a fiatal írókat: Isten éltesse a tisztas ipart!

MIKLÓSSY ENDRE

A Széphalom Könyvműhely negyedszázada

A Könyvműhelyt az Írók Szakszervezete 1988-ban alapította, és 1989 óta ad ki könyveket. A megfogalmazott programcélok szerint elsősorban a kortárs magyar írók kiadását szorgalmazza, de ezen kívül szociográfiai, történelmi, művelődéstörténeti, filozófiai, ifjúsági és gyerekkönyvek kiadását is tervezi. Több mint félezer könyvet adott ki eddig, az átlaga évi húsz körül van, de nagy ingadozással, ami nyilván függ a szerzők szándékaitól és az éppen aktuális pályázati lehetőségektől is.

A kiadó tudottan és felvállaltan Kazinczy Ferenc egykori irodalomszervező munkásságát kívánta folytatni. Igen fontos feladatnak látszott ez a rendszer-váltáskor. Mert például mi az, hogy „kortárs írók”? Eszembe jut például Balaskó Jenő esete, akinek ötvenéves korában jelent meg az első kötete, és vált ettől „fiatal költővé” – miközben a tanítványai és

tisztelői már több kötetet tudhattak a magukénak. Már a Jókai idézte anekdota szerint is lehet az öreg emberből fiatal, ha az öreg káplán eklézsiához jut, és így fiatal pap lesz belőle. Igaz, hogy csak erősen cenzúrázottan...

Avagy minek tekintsük azokat, akiknek egyáltalán nem jelent meg könyvük a „legvidámabb barakk” korszakában, és így valóban „kortársakká” váltak, midőn megjelentek a műveik évtizedekkel a megírásuk, sőt a haláluk után?

Így tehát az indító programot kezdettől szellemileg árnyaltan kellett kezelni. Igaz, hogy itt belép a képbe a „megálló idő” fogalma is, hiszen ezek a sok évtizeddel ezelőtt született művek fölöttébb korszerűeknek tűnhettek.

A meg nem írt művek ösztönzése is lényeges kiadói feladattá vált. Mert mindazok, aki végtelenen undorodtak a cenzúra legocsmányabb, bár adott korban kényszerű formájától, az öncenzúrától, inkább nem is csináltak semmit. „Eltemette magában a dalt, káromkodott, vagy fütyörészett” – ahogyan Ady Endre mondta egy némiképp hasonló, bár távolról sem ilyen súlyos helyzetben.